

MANEVİ YÖNELİM ve DEPRESYON ARASINDAKİ İLİŞKİNİN SOSYODEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

İsmail AKYÜZ¹

Samet KULAOĞLU²

0000-0002-6075-5080

0000-0002-5017-6165

Öz

Depresyon çağımızın en önemli rahatsızlıklarının başında gelmektedir. Depresyon insanların gündelik aktivitelerini yerine getirebilmelerini ve sosyal ilişkilerinin devamlılığını olumsuz etkilemektedir. Hatta uzun ve derin bir depresyon süreci intiharla bile sonuçlanabilmektedir. Maneviyat ise hayatın anlam ve amacını keşfetme çabasıdır. Biyo-psiko-sosyal bir varlık olan insanın aynı zamanda siritüel yönü de bulunmaktadır. Maneviyatın depresyon üzerindeki etkisi din psikolojisinin odak noktasıdır ve bu alanda bir çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Maneviyatın depresyon üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalarda depresyon ve maneviyat arasında negatif korelasyon bulanların oranları daha fazla olmakla birlikte maneviyatın depresyonu artırıcı etkileri olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Araştırmada 18-65 yaş arasındaki bireylerde depresyon ve manevi yönelim ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sürecinde veriler sosyo-demografik sorulara ek olarak Beck Depresyon Ölçeği ve Manevi Yönelim Ölçeğinden oluşan soru formu ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda araştırma öncesi belirlenen hipotez test edilmiştir. Araştırma sonucunda manevi yönelim ve cinsiyet, çalışma durumu, hanenin aylık geliri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki rastlanmamıştır. Medeni durum, yaş ve manevi yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Beck Depresyon Ölçeği ve demografik özelliklere dair yapılan analizlerde cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş ve depresyon düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Yapılan manevi yönelim ve depresyon ilişkisi korelasyon analizi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmış olup maneviyat arttıkça depresyon düzeylerinde azalma görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Manevi Yönelim, Din, Depresyon, Ruh Sağlığı

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, E-Posta: iakyuz@sakarya.edu.tr

² Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, E-Posta: samet_kulaoglu@hotmail.com

Investigation The Relationship Between Spiritual Orientation and Depression in The Context of Sociodemographic Variables

Abstract

Depression is one of the most important disease of our time. Depression negatively affects people's ability to perform their daily activities and the continuity of their social relationships. Even a long and deep depression process can lead to suicide. Spirituality is an effort to understand the meaning and purpose of life. A person who is a bio-psycho-social being also has a cyprurgical aspect. The impact of spirituality on depression is the focus of the psychology of religion, and a lot of work has been done in this area. In studies investigating the effects of spirituality on depression, the rate of those who found a negative relationship between depression and spirituality is higher, but there are also studies stating that spirituality has depressive effects. The aim of the study is to examine the relationship between decadence and spiritual orientation in individuals aged 18-65 years. During the research process, data was obtained using the question form consisting of the Beck Depression Scale and the spiritual lobtained, the hypothesis determined before the research was tested. As a result of the research, no significant relationship was found between spiritual orientation and gender, employment status, monthly income of the household. A significant relationship between marital status, age, and spiritual orientation has been deconstructed. In the analysis of the Beck Depression Scale and demographic characteristics, a statistically significant relationship was found between gender, marital status, educational status, age and depression level. As a result of the correlation analysis of the relationship between spiritual orientation and depression, a statistically significant difference was found and a decrease in depression levels was observed as spirituality increased.

Keywords: *Spiritual Orientation, Religion, Depression, Mental Health*

1. Giriş

Bir duygudurum bozukluğu olarak tanımlanan depresyon günümüzün başlıca psikolojik sorunlarından biridir. Kişinin dış dünya algısını şekillendiren ve diğer bireylerle davranışsal uyumuna yardımcı olan duygudurumunda yaşanan bu sorun genellikle yaşanan olumsuzluklar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Depresyon sorunu ile karşılaşan bireyler özgüven azalması, uykusuzluk, iştahsızlık, yaşamdan alınan doyumda azalma gibi problemler yaşamaktadırlar (Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011: 66). Depresyon yaşamdan alınan doyum, topluma olumlu katkı verme ve iş yapabilirlik kapasitesini olumsuz etkilemenin yanı sıra intihar gibi sonuçlara da yol açmaktadır. Depresyon temelli intihar oranları incelendiğinde dünyada her yıl bir milyon civarında insanın depresyon kaynaklı duygudurum bozukluğu sebebiyle yaşamına son verdiği görülmektedir (Bonelli vd.,2013:225).

Depresyonun nedenleri kalıtım ve çevre faktörleri temelinde incelenmektedir. Depresyonun nedenleri noktasında farklı psikolojik yaklaşımların birbirinden farklılaşan açıklamaları bulunmaktadır. Örneğin psikanalitik yaklaşım depresyonu çocukluk dönemi deneyimlerine dayandırmaktayken, bilişsel yaklaşımlar işlevsiz otomatik düşüncelerin bireylerin olay ve durumları algılamada kullandıkları şemaları olumsuz etkilemesi sonucunda ortaya çıktığını söylemektedirler. Genelde toplumda kabul gören depresyon nedenleri olarak karşımıza boşanma, iflas, yakın kaybı, eğitim ve iş hayatında yaşanan olumsuzluklar çıkmaktadır. Depresyon durumu genelde bireylerin olayları ve duyguları kontrol edemediği dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Depresyonunun görülme sıklığı sağlık kurumlarınca tanı koyulmuş hali esas alındığında erkeklerde %4,9, kadınlarda %9,4 ve toplumun genelinde ise %7,2 olarak bilinmektedir (TCSB, 2017). Dünya Ruh Sağlığı Federasyonu, 2012 yılında ana temasını depresyon olarak belirlemiştir. Verilere göre dünya genelinde 350 milyondan fazla birey depresyon sorunuyla karşı karşıyadır. Evrensel hastalık sıralamasında depresyonun 2030'lu yıllarda ilk sırada yer alacağı tahmin edilmektedir (Ayten ve Sağır, 2014:11)

Maneviyat yüce bir güç ile kişisel ilişki olarak tanımlanmaktadır (Dein ve Kimter). Bir başka ifadeyle maneviyat hayatın anlamını ve amacını keşfetme çabası olarak ifade edilmektedir (Durmuş 2020: 15). Maneviyat insanların varoluşunun ötesinde evrendeki yerini, ilişkilerini ve yaşamı anlama çabasıdır. Maneviyat insanların zihinlerinde sürekli var olan anlam arayışında gelecekleriyle ilgili ümit vermektedir (Boztilki, 2017: 40). Maneviyat ve din kavramları çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmakla birlikte bu iki kavram arasında farklılıklar bulunmaktadır. Din, insanların örgütlenmiş, mezhepsel ve belirli bir ibadet,

pratik, değer ve inanç biçimlerine bağlılığı aracılığıyla maneviyatlarını dışavurdıkları yöntemdir (MacDonald, 2004; Young, Wiggins-Frame ve Cashwell, 2007 akt. Kasapoğlu, 2015:57). Din bireye evren içinde kendini konumlandırmaya yarayan bir çerçeve hazırlar ve bu çerçevede realiteyi yorumlamak, hayat içinde rehber sunmak gibi fonksiyonları yerine getirir. Bu fonksiyonlarıyla din, bireylerin hayatta karşı karşıya geldiği durum ve olaylara karşı hazır bütüncül cevaplar sunan; yaşamın el kitapçığını sağlayan zihni muhtevalar sistemidir (Hökelekli, 1993 akt. Kula, 2005: 25).

Maneviyat ve depresyon ilişkisi son yıllarda din psikolojisinin yoğun olarak ilgilendiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Maneviyat ve ruh sağlığı yönünde çalışmalar nicelik ve nitelik açısından artış göstermektedir. Elde edilen araştırma sonuçlarında maneviyat ve depresyon arasında negatif korelasyon saptayan çalışmalar yoğunlukta olmakla birlikte pozitif korelasyon saptayan çalışmalar ve fikir akımları da bulunmaktadır. Maneviyatın depresyon üzerinde olumlu etkisini savunan araştırmacıların fikirlerinin ortaya çıkış noktaları incelendiğinde maneviyatın anlam arayışı içinde olan insanın bu ihtiyacına karşılık vermesi, etkileşimi artırması ve acizlik durumlarında ise yüce bir yaratıcıya sığınmanın vermiş olduğu rahatlama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dini müştereklerde buluşan bir topluluğun ferdi olmak sosyal sermayeyi dolayısıyla sosyal destek almayı artırmaktadır. Maneviyat, oluşan stres durumlarında sağlıklı bir değerlendirme için bireylere mantıksal zihin şemaları sunmaktadır. Bu şemalar zorluklarla mücadelede daha sağlam direnç kaynakları olabilmektedir. Aynı zamanda yüksek maneviyat bireylerde zor zamanlarda daha yüksek benlik saygısı ve adaptasyon sağladığını belirten çalışmalar bulunmaktadır (Dein ve Kimter, 2014:745).

Dini uygulamalar ve maneviyat psikolojik rahatsızlıklara neden olabilecek etkenlerden insanları korumaktadır. Örnek vermek gerekirse çoğu din kin ve düşmanlığı yasaklar, alkole müsaade vermez, tevekkülü teşvik eder, intiharı yasaklar. Bunların yanısıra maneviyat ve din bireylere karşılaştıkları sıkıntıların onlara mükafat olarak döneceğini müjdelir. Bu ise başa çıkma gücünü artırmaktadır. Böylece hastalık, afet, ölüm vb. durumlarda depresyonla başa çıkmada önemli bir fonksiyon icra etmektedir (Cengil, 2003: 139-140).

Manevi yönelim ve dini bağlanmanın ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini belirten görüşlerde bulunmaktadır. Ünlü psikanalist Freud ve arkadaşları dini ilkel bir yönelim olarak değerlendirmişler, dini sınırlandırmaların insan psikolojisini bozduğunu savunmuşlardır. Korku faktörü ile motive olan maneviyat ve dindarlık

emirlere uymama ile birlikte gelen suçluluk ve günah hissi stres ve kaygıyı tetiklemektedir. Bunun şiddetlenmesi saplantı ve ruh sağlığının bozulmasını beraberinde getirmektedir (Karaca, 2011 akt., Altun, 2015: 35-36).

Maneviyat ve dinin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirten psikologlar da bulunmaktadır. Freud ile çağdaş olan Carl Jung dini *“kelimenin tam anlamıyla ve en mükemmel şekliyle psikoterapik sistemlerdir. Onlar muazzam bir şekilde ruhsal sorunların tüm boyutlarını ifade ederler; onlar ruhun itirafı ve beyanıdır ve aynı zamanda ruhun tabiatının ifşasıdır”* şeklinde ifade etmektedir (Köylü, 2007:71-72).

Maneviyat ve depresyon arasındaki ilişki tek taraflı değildir; maneviyat depresyon durumunu etkilemekle birlikte depresyon da maneviyat ve din üzerinde etkili olmaktadır. Bu anlamda depresyon insanların daha güçlü manevi yönelime sahip olmalarına neden olabilir. Mesela ölümcül bir hastalığa sahip olan bir kişi teselli bulmak amacıyla dini inanç ve uygulamalara yönelmede yoğunluk sergileyebilir (Murphy vd., 2007: 169).

2.Yöntem

Araştırma, bireylerin manevi yöneliminin farklı sosyodemografik değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim vb.) bağlamında depresyon ile ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın yöntemi nicel olup, veriler oluşturulan soru formları ile toplanmıştır.

Araştırmanın örneklemini Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan 74 ildeki toplam 874 birey oluşturmaktadır. Bu kişiler 18-65 yaş aralığında olup 332'si erkek ve 542'si ise kadındır. Araştırma kapsamına dahil olan bireyler gelişigüzel örneklem metoduna göre belirlenmiştir.

Araştırmada bireylerin manevi yönelimlerinin depresyon ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla elde edilecek veriler anket formu tercih edilerek toplanmıştır. Demografik sorulardan (cinsiyet, eğitim, medeni durum, yaş, gelir vb.) oluşan kişisel bilgi formuna ek olarak Manevi Yönelim Ölçeği ve Beck Depresyon Ölçeği'nden yararlanılmıştır.

Beck Depresyon Envanteri (BDE), Beck ve arkadaşları tarafından adolesan ve erişkinlerde depresyonun davranışsal bulgularını ölçmek amacıyla 1961 yılında geliştirilmiştir. Ölçekte depresyona özgü davranışlar ve semptomlar bir dizi cümle ile tanımlanmıştır ve her bir cümleye sayı olarak 0-3 arasında numara verilmiştir. Yirmi bir maddeden oluşmaktadır ve maddeler hafif formdan şiddetli forma göre sıralanmıştır. Hastalardan şimdiki durumlarını en iyi tanımlayan ifadeyi

işaretlemeleri istenmekte ve sonuç maddelerin toplamı ile elde edilmektedir (Kılınç 2011: 39-47). Uygulayıcının aldığı puanlar aşağıdaki şekilde değerlendirilir; 0-9= Minimal Düzeyde Depresif Belirtiler 10-16= Hafif Düzeyde Depresif Belirtiler 17-29= Orta Düzeyde Depresif Belirtiler 30-63= Şiddetli Düzeyde Depresif Belirtiler. Ölçeğin amacı depresyon tanısı koymak değil, depresyon yönünden riski belirlemek ve depresif belirtilerin düzeyini ve şiddet değişimini ölçmektir. Beck depresyon ölçeğinin genel güvenilirliği $\alpha=0,886$ olarak yüksek derecede güvenilir bulunmuştur (Kılınç,2011: 39-47).

Bir diğer hazır ölçek olan Manevi Yönelim Ölçeği (MYÖ) Kasaplıoğlu (2015) tarafından geliştirilmiş olup 7'li likert olmak üzere 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerinin puanlanması aşamasında, olumlu maddeler "kesinlikle katılmıyorum" kategorisinden başlayarak 1'den 7'ye doğru; olumsuz maddeler ise "kesinlikle katılmıyorum" kategorisinden başlayarak 7'den 1'e doğru puanlanmıştır. Ölçekte Minimum 16 maksimum ise 112 puan alılabilmekte ve puan arttıkça manevi yönelimin arttığı ifade edilmektedir (Kasaplıoğlu, 2015) .

Araştırma sürecinde anket uygulaması Covid-19 pandemisinden dolayı online olarak gerçekleştirilmiştir. Online ortamda elde edilen veriler Spss programına aktarılmış ve analizler yapılmıştır.

3. Bulgular

Elde edilen veriler bulgular kısmında hipotez testleri yapılmış olup aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir. Sosyo-demografik değişkenler ile manevi yönelim ve sosyo-demografik değişkenler depresyon ilişkisi incelenmiş olup sonraki aşamada depresyon -manevi yönelim arasındaki ilişki tespit edilmek amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

	Yüzde		Yüzde
Cinsiyet		Çalışma Durumu	
Kadın	62	Evet	46,1
Erkek	38	Hayır	56,4
Yaş		Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	
14-25	47,1	Tek	4,2
26-40	34	İki Kişi	11,4
41-65	18,9	Üç Kişi	16,5
		Dört ve Üzeri	67,4
Eğitim Durumu		Aylık Gelir	
Lise ve altı	14,8	0-5000 Arası	59,0
Ön lisans ve üzeri	85,2	5001-10000 Arası	35,0
		10000 ve Üzeri	5,9

Yerleşim Yeri		Medeni Durum	
Nüfusu 2000'den Küçük	6,9	Evli	43,6
Nüfusu 2000'den Büyük	93,1	Bekâr	56,4

Araştırma katılanların 332'si (%38) erkeklerden, 542'si (%62) kadınlardan oluşan toplam 874 kişilik bir örneklem grubuyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaklaşık olarak yarısı (% 47,1) 14-25 yaş arası bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında ise 129'unun (%14.8) lise ve altı, 745'inin (%85.2) ön lisans ve üzeri bir eğitime sahip olduğu görülmektedir. Araştırmanın uygulama esnasında her bir eğitim kademesi (okur-yazar, ilkökul, ortaokul, lise, ön lisans, lisans ve üzeri) ayrı ayrı sorulmuş olup sonuçlar değerlendirilirken yapılan testlerde uygun dağılım olmadığı ve anlamlı sonuçlar çıkmadığı için veriler birleştirilerek "lise ve altı" ile "ön lisans ve üstü" şeklinde ikili bir ayırım yapılmıştır. Çalışan ve çalışmayan oranları incelendiğinde çalışmayan bireylerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir düzeylerinde 0-5000 TL gelire sahip olanların (%59) tüm örneklemin yarısından fazlasını oluşturduğu saptanmıştır. Araştırmada sorulan "Yaşamınızın büyük çoğunluğunu geçirdiğiniz yerleşim biriminin büyüklüğü ne kadardır?" sorusuna katılımcıların 60'ı (%6.9) "nüfusu 2000'den küçük (kır)", 814'ü (%93.1) "nüfusu 2000'den büyük (kent)" cevabını vermiştir. Katılımcıların 37'si (%4.2) hayatını devam ettirdiği hanede yalnız yaşadığını söylerken, 100'ü (%11.4) iki kişi yaşadıklarını, 144'ü (%16.5) üç kişi yaşadıklarını, 589'u (%67.4) ise dört ve üzerinde kişiyle yaşadıklarını söylemiştir.

Tablo 2. Cinsiyet ve Manevi Yönelim İlişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Manevi Yönelim Puanı	Erkek	332	103.0904	13.59261	.74599	1.610	872	.108
	Kadın	542	101.4446	15.28097	.65637			

Manevi Yönelim Ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Bununla birlikte manevi yönelim ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırıldığında erkeklerin manevi yöneliminin kadınlardan fazla olduğu söylenebilir.

Baynal (2015) tarafından 21-60 yaş arası 300 bireyle gerçekleştirilen çalışmada cinsiyet ve maneviyat arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır. Elde edilen sonuca göre kadınların erkeklere kıyasla maneviyat düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Medeni Durum ve Manevi Yönelim İlişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Manevi Yönelim Puanı	Evli	381	106.3885	9.01760	.46199	8.548	743.772	.000*
	Bekar	475	98.5474	17.27145	.79247			

Manevi Yönelim Ölçeği puanlarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Buna göre manevi yönelim ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırıldığında evlilerin manevi yöneliminin bekarlardan fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Baynal (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada medeni durum ve maneviyat ilişkisi incelendiğinde anlamlı farklılaşma saptanmıştır. Çalışmada evli olan bireylerin bekarlara göre maneviyat düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Eğitim Durumu ve Manevi Yönelim İlişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Manevi Yönelim Puanı	Lise ve Altı	129	99.6977	18.09420	1.59311	-1.663	155.518	.098
	Ön Lisans ve Üzeri	745	102.4805	13.97396	.51197			

Manevi Yönelim Ölçeği puanlarının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Bununla birlikte manevi yönelim ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırıldığında ön lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip olanların manevi yöneliminin lise ve altı eğitim seviyesine sahip olanlardan fazla olduğu görülmektedir.

Çalışmamızda eğitim durumu ve manevi yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma tespit edilememesine rağmen ilgili literatür incelendiğinde eğitim düzeyi arttıkça manevi yönelimde azalma yaşandığını tespit eden çalışmalar bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse Baynal (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada eğitim durumu yükseldikçe dindarlığın azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. Çalışma Durumu ve Manevi Yönelim İlişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Manevi Yönelim Puanı	Çalışıyor	403	101.3921	15.18952	.75664	-1.263	872	.207
	Çalışmıyor	471	102.6497	14.21321	.65491			

Manevi Yönelim Ölçeği puanlarının çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Bununla birlikte manevi yönelim ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırıldığında çalışmayanların manevi yöneliminin çalışanlardan fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Yaşamın Büyük Çoğunluğunun Geçirildiği Yer ve Manevi Yönelim İlişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Manevi Yönelim Puanı	Kır	60	95.7833	22.88889	2.95494	-2.254	62.196	.028*
	Kent	814	102.5332	13.78916	.48331			

Manevi Yönelim Ölçeği puanlarının yaşamın büyük çoğunluğunun geçirildiği yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Buna göre manevi yönelim ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırıldığında yaşamının büyük çoğunluğunu kırsal bölgede geçirenlerin manevi yöneliminin yaşamının büyük çoğunluğunu kentsel bölgelerde geçirenlerden fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Yaş Grubu ve Manevi Yönelim İlişkisi (Anova)

N – Ortalama – Std. Sapma Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Manevi Yönelim Puanları	18-25	412	98.313	17.5	G.Arası	11592.1	2	5796.0	28.6	.00*
	26-40	297	104.57	11.06	G.İçi	176448.5	871	202.5		
	41-65	165	106.93	9	Toplam	188040.7	87			
	TOPLAM	874	102.06	14.6						

Katılımcıların yaş aralıklarıyla manevi yönelim puanları arasında fark olup olmadığının sınanması için bağımsız gruplar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre $p<0,05$ olarak tespit edilmiş ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farka ulaşılmıştır. Grupların ortalama manevi yönelim puanlarına bakıldığında 18-25 yaş aralığının puanının en düşük

ortalamaya; 41-65 yaş aralığının en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Benzer sonuçlara Ayten ve Sağır (2014) tarafından Suriyeli sığınmacılar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada da ulaşılmıştır.

Tablo 8. Hane Aylık Geliri ve Manevi Yönelim İlişkisi (ANOVA)

N – Ortalama – Std. Sapma Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Manevi Yönelim Puanları	0-5000 arası	516	101.80	15.1705	G.Arası	97.088	2	48.544	.22	.79
	5001-10000 arası	306	102.38	14.0822	G.İçi	187943.654	871	215.7		
	10000 ve üzeri	52	102.84	13.2359	Toplam	188040.743	873			
	TOPLAM	874	102.06	14.6763						

Veri toplama esnasında açık uçlu sorudan elde edilmiş veriler gruplar arasındaki farkın daha kolay yorumlanabilmesi ve istatistiki açıdan daha kolay işlenebilir hale gelebilmesi açısından üç grupta toplanmıştır. Katılımcıların hane aylık gelirleriyle manevi yönelim puanları arasında fark olup olmadığının sınanması için bağımsız gruplar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre $p > 0,05$ olarak tespit edilmiş ve gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farka ulaşılamamıştır. Bununla birlikte grupların manevi yönelim puan ortalamalarına göre gelir arttıkça manevi yönelimin de arttığı görülmektedir.

Tablo 9. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı ve Manevi Yönelim İlişkisi (ANOVA)

N – Ortalama – Std. Sapma Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Manevi Yönelim Puanları	Tek	37	101.48	15.8335	G.Arası	444.327	3	148.1	.68	.56
	İki kişi	100	100.55	18.0080	G.İçi	18735.7	866	216.3		
	Üç kişi	144	103.25	13.8106	Toplam	18770.0	869			
	Dört ve üzeri	589	102.02	14.2213						
	TOPLAM	870	102.03	14.6995						

Veri toplama esnasında açık uçlu sorudan elde edilmiş veriler dört grupta toplanmıştır. Katılımcıların yaşamlarını sürdürdükleri hanede yaşayan kişi sayısı ile manevi yönelim puanları arasında fark olup olmadığının sınanması için bağımsız gruplar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre $p > 0,05$ olarak tespit edilmiş ve gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farka ulaşılamamıştır.

Aynı sonuçlar Yeter (2019) tarafından Marmara Üniversitesinde gerçekleştirilen çalışmada da saptanmıştır. Ailede yaşayan kişi sayısı ve manevi yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır.

Tablo 10. Cinsiyet ve Depresyon ilişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Depresyon Puanı	Erkek	331	10.1390	6.91411	.38003	-6.470	789.998	.000*
	Kadın	541	13.5046	8.26205	.35521			

Depresyon Ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Erkek ve kadınların ölçek puan ortalamalarına göre kadınların erkeklere göre daha depresif olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kimter (2014) tarafından gençlikte din ve depresyon ilişkisinin incelendiği çalışmada cinsiyet ve depresyon arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma saptanmıştır fakat bu çalışmada farklı olarak erkeklerin depresyon oranlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 11. Medeni Durum ve Depresyon ilişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Depresyon Puanı	Evli	380	10.6421	7.62362	.39108	-	852	.000*
	Bekar	474	13.4388	8.05068	.36978	5.165		

Depresyon Ölçeği puanlarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Evli ve bekarların ölçek puan ortalamalarına göre bekarların evlilere göre daha depresif olduğu görülmektedir.

Tablo 12. Eğitim Durumu ve Depresyon ilişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Depresyon Puanı	Lise ve Altı	129	14.8760	8.94078	.78719	4.141	870	.000*
	Ön Lisans ve Üzeri	743	11.7672	7.67155	.28144			

Depresyon Ölçeği puanlarının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Eğitim seviyesi lise ve altı olanlar ve eğitim seviyesi ön lisans ve üstü olanların ölçek puan ortalamalarına göre eğitim seviyesi lise ve altı olanların eğitim seviyesi ön lisans ve üstü olanlara göre daha depresif olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara paralel olarak Debğici (2016) tarafından 18 yaş üstü bireylerle gerçekleştirilen araştırmada bireylerin eğitim seviyeleri arttıkça depresyon puanlarının düştüğü saptanmıştır.

Tablo 13. Çalışma Durumu ve Depresyon İlişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Depresyon Puanı	Çalışıyor	402	12.4179	7.86954	.39250	.656	870	.512
	Çalışmıyor	470	12.0638	8.01146	.36954			

Depresyon Ölçeği puanlarının çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Bununla birlikte depresyon ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırıldığında çalışmayanların çalışanlara göre daha depresif olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Yaşamın Büyük Çoğunluğunun Geçirildiği Yer ve Depresyon İlişkisi

Puan	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	t Testi		
						t	Sd	P
Depresyon Puanı	Kır	61	10.4918	7.77737	.99579	-1.778	874	.076
	Kent	815	12.3607	7.92703	.27767			

Depresyon Ölçeği puanlarının çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Bununla birlikte depresyon ölçeğinden alınan puanlar karşılaştırıldığında yaşamının büyük çoğunluğunu kentsel bölgede geçirenlerin kırsal bölgede geçirenlere göre daha depresif olduğu görülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde araştırma sonucunda elde ettiğimiz sonucun tam tersini saptamış çalışmalarda bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse Özdel ve diğerleri (2002) tarafından üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen çalışmada il

merkezlerinden küçük yerleşmelere doğru gidildikçe depresyon düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 15. Yaş Grubu ve Depresyon İlişkisi (ANOVA)

N – Ortalama – Std. Sapma Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Depresyon Puanları	18-25	412	13.9	8.3927	G.Arası	2879.81	2	1439.906	24	.00*
	26-40	295	11.4	7.5906	G.İçi	52083.22	869	59.935		
	41-65	165	9.23	6.1452	Toplam	54963.04	871			
	TOPLAM	872	12.2	7.9437						

Katılımcıların yaş aralıklarıyla depresyon puanları arasında fark olup olmadığının sınanması için bağımsız gruplar tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Ancak veri toplama esnasında açık uçlu sorudan elde edilmiş veriler gruplar arasındaki farkın daha kolay yorumlanabilmesi ve istatistiki açıdan daha kolay işlenebilir hale gelebilmesi açısından üç grupta toplanmıştır. Analiz sonucuna göre $p < 0,05$ olarak tespit edilmiş ve gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farka ulaşılmıştır. Grupların ortalama depresyon puanlarına bakıldığında 18-25 yaş aralığının puanının en düşük ortalamaya; 41-65 yaş aralığının en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 16. Hane Geliri ve Depresyon İlişkisi (ANOVA)

N – Ortalama – Std. Sapma Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Depresyon Puanları	0-5000 arası	515	12.4350	8.18685	G.Arası	52.896	2	26.448	.118	.888
	5001-10000 arası	305	11.7738	7.52001	G.İçi	195716.335	876	223.420		
	10000 ve üzeri	52	12.8269	7.94274	Toplam	195769.231	878			
	TOPLAM	872	12.2271	7.94376						

Veri toplama esnasında açık uçlu sorudan elde edilmiş veriler gruplar arasındaki farkın daha kolay yorumlanabilmesi ve istatistiki açıdan daha kolay işlenebilir hale gelebilmesi açısından üç grupta toplanmıştır. Katılımcıların hane aylık gelirleriyle depresyon puanları arasında fark olup olmadığının sınanması için bağımsız gruplar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre $p > 0,05$ olarak tespit edilmiş ve gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farka ulaşılamamıştır. Bununla birlikte grupların gelir arttıkça depresyon

ortalamalarının da arttığı görülmektedir.

Kimter (2014) tarafından gençlikte din ve depresyon ilişkisinin incelendiği çalışmada gelir düzeyi ve depresyon arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma saptanmıştır. Araştırma verileri incelendiğinde ekonomik düzey ve depresyon arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Aynı sonuçlar Özdel ve diğerleri (2002) tarafından üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen çalışmada da saptanmıştır.

Tablo 17. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı ve Depresyon İlişkisi (ANOVA)

N – Ortalama – Std. Sapma Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Depresyon Puanları	Tek	37	11.0811	5.94128	G.Arası	203.791	3	67.930	1.076	.358
	İki kişi	100	11.9100	8.45797	G.İçi	54528.402	864	63.112		
	Üç kişi	143	11.5035	7.96195	Toplam	54732.194	867			
	Dört ve üzeri	588	12.5748	7.95791						
	TOPLAM	868	12.2581	7.94533						

Katılımcıların hanede yaşayan kişi sayısı ile depresyon düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığının sınanması için bağımsız gruplar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre $p>0,05$ olarak tespit edilmiş ve gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farka ulaşılamamıştır. Bununla birlikte hanede yaşayan kişi sayısı arttıkça depresyon düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Tablo 18. Manevi Yönelim ve Depresyon İlişkisi Korelasyon Analizi

Korelasyon Analizi			
		Depresyon	Manevi Yönelim
Depresyon	Pearson Korelasyonu	1	-,154**
	Sig. (2-kuyruklu)		,000
	Sayı (N)	872	872
Manevi Yönelim	Pearson Korelasyonu	-,154**	1
	Sig. (2-kuyruklu)	,000	
	Sayı (N)	872	874

Araştırma kapsamında katılımcıların depresyon düzeyleri ile manevi yönelimleri arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan korelasyon analizinde istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma saptanmış olup depresyon ve manevi yönelim arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Maneviyat ve yaşam doyumu arasında korelasyonel ilişkiyi araştıran 100 araştırma içerisinde 79'nda maneviyatın yüksek yaşam doyumuna eşlik ettiği tespit edilmiştir. Din ve depresyon arasındaki ilişkinin araştırıldığı 101 araştırmada ise, dindar olmayanların dindar olanlara göre üçte iki oranında daha fazla depresif semptom gösterdikleri tespit edilmiştir. Benzer neticelerin anksiyete, intihar, alkol ve uyuşturucu bağımlılığında tespit edildiği bilinmektedir (Kırş.: Schowalter ve Murken, 2003:147-148 akt. Apaydın, 2010:6).

Vural ve Ayten (2021) tarafından 18-78 yaş arasında 1008 kişi ile gerçekleştirilen araştırmada depresyon ve manevi yönelim arasında negatif korelasyon elde edilmiştir. Çalışmada aynı zamanda dinin koruyucu etkisine dikkat çekilmiştir.

Kasapoğlu (2020) tarafından 565 birey ile gerçekleştirilen araştırmada maneviyatın ruh sağlığının sağlamlığına dolaylı ya da doğrudan etkisinin olduğu, maneviyat düzeyleri yüksek olan bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Durmuş (2020) tarafından hemodiyaliz tedavisi alan bireylerle gerçekleştirilen çalışmada inanç ve manevi iyi oluş düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasında negatif ilişki saptanmıştır. Ayrıca araştırmada medeni durum, yaş , cinsiyet, gelir düzeyi gibi değişkenlerin manevi iyi oluş ve depresyon düzeylerini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Murphy ve diğerleri (2007) tarafından klinik depresyon tanısı koyulan 271 bireyde inanç ve depresyon ilişkisinin incelendiği çalışmada dini inanç ve uygulamaların düşük depresyon ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlgili literatür ve araştırmalar incelendiğinde genellikle depresyon ve maneviyat arasında negatif ilişkinin saptandığını görmekteyiz fakat bunun tam tersi sonuçları olan araştırmalarda mevcuttur. Yıldız (2001) tarafından 555 üniversite öğrencisi ile ölüm kaygısı üzerinde gerçekleştirilen çalışmada bireylerin dindarlık düzeyleri ile ölüm kaygıları arasında pozitif korelasyon saptanmıştır. Kaygı ve depresyon aynı durumu ifade etmemekle birlikte kaygı depresyonun en önemli tetikleyicilerindedir.

Tüm bu veriler ışığında “Manevi yönelim düzeyi ve depresyon arasında negatif yönlü ilişki bulunmaktadır” hipotezi doğrulanmıştır.

4. SONUÇ

Depresyon ve maneviyat arasındaki ilişkinin sosyo-demografik değişkenler temelinde ilişkisinin araştırıldığı çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

Manevi yönelim düzeylerinde cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalışma

durumu, yaşamın büyük çoğunluğunun geçirildiği yer, yaş, hanenin aylık geliri ve hanede yaşayan kişi sayısına göre anlamlı farklılaşmanın tespit edilmesi amacıyla yapılan testler sonucunda manevi yönelim ve medeni durum, yaşamın geçirildiği yer, yaş arasında anlamlı farklılaşma saptanmıştır. Buna göre evli olanlar bekarlara, kırdaki yaşayanlar kentte yaşayanlara, yaşı ileri olanlara küçük yaşta olanlara kıyasla manevi yönelimlerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Depresyon düzeylerinde cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu, yaşamın büyük çoğunluğunun geçirildiği yer, yaş, hanenin aylık geliri ve hanede yaşayan kişi sayısına göre anlamlı farklılaşmanın tespit edilmesi amacıyla yapılan testler sonucunda depresyon ve cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, yaş arasında anlamlı farklılaşma saptanmıştır. Buna göre kadınlar erkeklere, bekarlar evlilere, eğitim seviyesi lise ve altı olanların eğitim seviyesi ön lisans ve üstü olanlara, gençler yaşlılara kıyasla daha depresif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Manevi yönelim ve depresyon arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı sonuç elde edilmiş olup ; manevi yönelim ve depresyon arasında negatif korelasyon saptanmıştır. Buna göre katılımcıların manevi yönelim düzeyleri arttıkça depresyon düzeylerinin azaldığı söylenebilmektedir. Buna göre “Manevi yönelim düzeyi ve depresyon arasında negatif yönlü ilişki bulunmaktadır” hipotezi doğrulanmıştır.

Manevi yönelim ve depresyon arasındaki ilişkinin negatif korelasyona sahip olmasında bireylerin kendini yaratıcıya yakın hissetmesi, yardım istemesi ve ibadetleriyle, zorda kaldığı durumlarda başa çıkma da destek bulmasının etkili olduğunu bir çok araştırma dile getirmektedir. Maneviyat bireylerin zihinlerinde taşıdıkları anlamsal boşluğun vermiş olduğu stres durumunda etkin rol almaktadır. Yaşamın anlamı, gayesi ve gelecek hakkında bazı hazır kalıp yargılar sunan manevi yatırımların kaygılarını azaltmaktadır. Bazı araştırmacılar manevi yatırımların ruh sağlığı üzerinde yıkıcı etkileri olduğunu belirtmektedirler. Bu fikirlerinin temelinde ise yapılan suçlarda, dini ilkelere aykırı davranışlarda bulunulduğunda ceza korkusu, kontrol altında hissedilme gibi nedenler yer almaktadır. İlgili literatür ve yaklaşık yarım asırlık süreçte yapılan araştırmalar incelendiğinde dinin ve manevi yatırımların ruh sağlığı üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu belirten sonuçlar daha ağır basmaktadır.

İnsanlar biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden incelenmekte ve yaşamış olduğu sorunlara yönelik çözümlerde bu alanlar üzerinden gidilmektedir. Fakat insanların siritüel yönü de bulunmaktadır. Bireylerin yaşam standartlarının geliştirilmesinde

ve işlevselliklerinin bozulduğu durumlarda tekrardan işlevsellik kazandırmada manevi yönelimin etkisi, kazanımları ve dezavantajları da göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altun, R. (2015). Dindarlık ve Depresyon İlişkisi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 1(1).
- Apaydin, H. (2010). Ruh sağlığı-Din ilişkisi Araştırmalarına Bir Bakış. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 59-77.
- Ayten, A. ve Sağır, Z. (2014). Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon ilişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(47), 5-18.
- Boztilki, M. ve Ardıç, E. (2017). Maneviyat ve Sağlık. *Journal of Academic Research in Nursing*, 3(1), 39-45.
- Bonelli, R., Koenig, H. D., Rosmarin, D. H., Vasegh, S. ve Kimter, Ç. N. (2013). Depresyonda Dinî ve Manevî Faktörler Araştırmaları Biraraya Getirme ve Değerlendirme. *Dini Araştırmalar*, 224-244.
- Baynal,F.(2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi.İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi ,206-231.
- Cengil, M. (2003). Depresyonu Önlemede Dini İnancın Koruyucu Rolü. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(3), 129-152.
- Dein, S. ve Kimter, N. (2014). Din, Maneviyat ve Depresyon: Tetkik ve tedavi için öneriler. *Ekev Akademi Dergisi*, 58, 739-749.
- Debgici, A.A. (2016), Depresyon ve Dindarlığın Bazı Tezahürleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Denizli İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta
- Durmuş,Y.(2020).Hemodiyaliz Hastalarında Manevi İyi Oluş İle Anksiyete ve Depresyon Arasındaki İlişki, ,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul
- Kasapoğlu, F. (2015). Manevi Yönelim Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3).
- Kasapoğlu, F. (2020). COVID-19 Salgını Sürecinde Kaygı ile Maneviyat, Psikolojik Sağlık ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Kimter, N. (2014). Gençlikte Din ve Depresyon: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, 18(60), 246.

- Kılınç, S., & Torun, F. (2011). Türkiye’de klinikte kullanılan depresyon değerlendirme ölçekleri. *Dirim Tıp Gazetesi*, 86(1), 39-47.
- Karamustafalıoğlu, O., & Yumrukçal, H. (2011). Depresyon ve Anksiyete Bozuklukları. *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 45(2), 65-74.
- Köylü, M. (2007). Ruh sağlığı ve din: Batı Toplumunu Açısından Bir Değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 65-92.
- Murphy, P. E., Ciarrocchi, J. W., Ralph, L., Cheston, S., Peyrot, M. ve Fitchett, G. (2007). Klinik Depresyon Hastalarında Dini İnanç ve Uygulamaların Depresyon ve Umutsuzlukla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(2), 161-170.
- Kula, N. (2005). Küreselleşme, Ruh Sağlığı ve Din. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(3), 7-30.
- Özdel, L., Bostancı, M., Özdel, O. ve Oğuzhanoglu, N. K. (2002). Üniversite Öğrencilerinde Depresif Belirtiler ve Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3(3), 155-161.
- TCSB. (2017). Sağlık İstatistikleri Yıllığı. <https://ohsad.org/wp-content/uploads/2018/12/28310saglik-istatistikleri-yilligi-2017pdf.pdf> adresinden alındı (Erişim Tarihi : 20.09.2021).
- Vural, M. E., ve Ayten, A. (2021). Dindarlık ve Depresyon İlişkisinde Anlamsızlığın Aracı Rolü. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (55), 379-395.
- Yeter, S.Y. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk Düzeylerinin Aile Aidiyeti ve Manevi Yönelimlerine Göre Yordanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi EBE, İstanbul.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlık ve Ölüm Kaygısı. Tasavvufi Yaklaşım ve Günümüz Üniversite Öğrencileri. *Journal of Religious Culture*, 43, 1-7.